

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-95>

УДК 336.221:336.7(477)

Маршук Л.М., Плахтій В.Г.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Страхування є одним з важливих елементів системи суспільних, а також економічних відносин в країні. У даній статті розглянуто особливості оподаткування страховиків України податком на дохід та податком на прибуток. Виділено специфічні особливості податкового обліку та в цілому оподаткування прибутку в страхових організаціях. Основна увага приділена аналізу змін в оподаткуванні прибутку страхових компаній та їх впливу на розвиток страхової діяльності і національної економіки загалом. Досліджено динаміку податкових надходжень з податку на прибуток страхових компаній в Україні. Виявлено недоліки в діючій системі оподаткування страховиків та запропоновано шляхи поліпшення системи оподаткування страхових компаній в Україні.

Ключові слова: податки, оподаткування, страхування, страхова компанія, ставки оподаткування, податок на прибуток, податкові надходження.

Marshuk Lina, Plakhtii Valentyna

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics

TAXATION INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE: CURRENT STATUS AND OFFERS

Summary. This article raises topical issues in the field of taxation of insurers in Ukraine. This article discusses the features of taxation of insurance companies in Ukraine by income tax and income tax. Used formalization methods based on the results obtained, modeling and analysis of taxation of insurers. The specific features of tax accounting and in general taxation of insurance and non-insurance profits and income in insurance organizations are highlighted. The main attention is paid to the analysis of changes in taxation of profits of insurance companies and their impact on the development of insurance activities and the national economy as a whole. Studied the place of reinsurance in insurance, its features and problematic issues. Filed existing types of tax differences that consider the financial result before tax, which is subject to appropriate adjustments that either increase or decrease this amount. Mentioned is a feature of taxation of insurance companies, which allows some insurers not to adjust their financial results. The dynamics of tax revenues to the Consolidated budget of Ukraine for the tax on the profit of insurance companies in Ukraine was studied. The share of the tax on profit of insurance organizations in the total amount of income tax on enterprises' profits in the Consolidated budget of Ukraine is calculated. Identified a number of shortcomings in the current system of taxation of insurers. Constructive conclusions were made regarding the existing problems in this matter. The ways of improving the regulatory framework of the tax system of insurance companies in Ukraine are proposed. Identified other areas of improvement and development of the tax system of insurance companies. Prospects for further study of this relevant topic are highlighted. This article is of interest to scientists of the economic, insurance and financial industry, as well as tax specialists.

Keywords: taxes, taxation, insurance, insurance company, tax rates, income tax, tax revenues.

Постановка проблеми. Страхування відіграє велику роль в сучасному світі. Досить зазначити, що воно задовольняє одну з головних потреб сучасної людини – це його потреба в безпеці, захищаючи його життя і повсякденну діяльність. Страхування є важливим інструментом соціального захисту, фактором зниження ділових ризиків і стабільних джерел інвестицій в економіку. Страхування зараз – це одна з найбільш швидко розвиваючих і перспективних галузей економіки. Тому забезпечення якісного функціонування даної системи і збільшення відсотка її продуктивності мають високий ступінь актуальності. Досягати цього можна шляхом грамотної вибудованої системи оподаткування страхової діяльності. Тоді надходження в бюджетну систему будуть збільшуватися, а страховий ринок – оптимізується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням сутності податкової політики, в тому числі і щодо страхових організацій, присвячено безліч досліджень. Проблема носить багатоаспектний характер, тому існують наукові праці, які безпосередньо присвячені заявленій темі, крім

цього, ряд досліджень пов'язаний з розвитком теоретичних, методологічних і практичних аспектів оподаткування страхового сектора в цілому.

Проблеми оподаткування страхової діяльності висвітлені в роботах таких вчених як: А.С. Бакаєва, Т.Г. Мельник, С.С. Осадець, Р.В. Пікус, В.А. Буланцевої, Н.Е. Маркарова, Л.В. Боровська, Д.В. Гаманков, О.О. Гаманкова, О.І. Черняк, А.К. Жукова [1], О.Р. Квасовський [2]. Разом з тим, на нашу думку, теоретичні й прикладні аспекти ефективного режиму оподаткування для вітчизняних страхових організацій, визначення напрямів його модернізації потребують подальшого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За нинішніх темпів стрімкого розвитку української економіки, а також ринку страхових послуг оподаткування у сфері страхової справи потребує додаткового розгляду та опрацювання.

Мета статті. Розглянути особливості оподаткування страхових компаній в Україні, проаналізувати сучасний стан оподаткування прибутку страхових організацій, виявити проблемні пи-

тання та розробити рекомендації щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що в багатьох розвинених податкових системах світу поширена практика паралельного застосування податку на прибуток страхових компаній з певною формою альтернативного податку на страхову діяльність. Крім валового обсягу премій альтернативною базою оподаткування можуть бути активи, капітал, обсяг страхових резервів тощо. У більшості цих країн прямий податок на прибуток співіснує з податком на валовий обсяг страхових премій без зменшення його на обсяг перестраховальних платежів за договорами перестраховання, як це сьогодні введено і в нашій країні [7].

Отже, Податковим кодексом передбачено два об'єкта оподаткування страховика: прибуток від страхової та не страхової діяльності страховика, оподатковувана податком за загальною ставкою 18%, і дохід від страхової діяльності, для оподаткування якого застосовуються різні ставки. Тобто під кожен об'єкт оподаткування встановлені різні правила і ставки. При цьому, як визначено в п. 136.5 ст. 136 Податкового кодексу, податок на дохід від страхової діяльності є частиною податку на прибуток [6].

Ставки податку встановлюються у таких розмірах [4]:

- 3% від об'єкта оподаткування за договорами страхування;

- 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії.

Звертаємо увагу, що якщо раніше нульова ставка застосовувалася страховиками тільки до доходів, отриманих за договорами довгострокового страхування життя фізичних осіб, то тепер нульова ставка застосовується також до доходів, одержуваних за договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування додаткової пенсії.

Згідно Податкового кодексу спеціальний об'єкт оподаткування розраховується як сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування. При цьому страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами співстрахування включаються до складу об'єкта оподаткування страховика тільки в розмірі його частки страхової премії, передбаченої договором співстрахування [6]. Таким чином, вхідні перестраховальні премії в об'єкт оподаткування не включаються (для деяких компаній база оподаткування частково зменшується), але головною особливістю є заборона зменшувати об'єкт оподаткування на вихідні перестраховальні суми за договорами перестраховання, як це було дозволено в попередній редакції Податкового кодексу. Тобто перестраховання повністю виключено з об'єкта оподаткування. На оподаткування прибутку від страхових операцій це не вплине, оскільки за новими правилами визначення оподаткованого прибутку ґрунтується на даних бухгалтерського обліку, який саме передбачає віднімання часткою перестраховика [7].

Водночас деякий час у платників були сумніви з трактування цього питання, оскільки ст. 12 Закону про страхування визначено, що перестраховання – це страхування одним страховиком

(цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно із законодавством країни, в якій він зареєстрований. Страховик (цедент, перестраховальник), який уклав з перестраховиком договір про перестраховання, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі згідно з договором страхування. Тобто перестраховання можна розглядати як різновид страхування, що може спричинити двояке трактування норми пп. 141.1.2 п. 141.1 ст. 141 Податкового кодексу.

Якщо виникає необхідність перестраховання ризику і страховик укладає договір перестраховання з іншим страховиком, то податкові наслідки в частині оподаткування не виникають у [3]:

- страховиків, які перераховують страхові платежі за договорами перестраховання іншій страховій компанії (перестраховику), з якою укладено договір перестраховання, і не зменшують об'єкт оподаткування податком на дохід за ставкою 3%;

- перестраховиків, які отримують страхові платежі за такими договорами перестраховання і не включають їх до складу об'єкта оподаткування податком на дохід за ставкою 3%.

Нововведену систему оподаткування страхових компаній схематично ілюструє рис. 1.

Для страховиків оподатковуваний прибуток визначається за даними бухгалтерського обліку, який компанії повинні вести відповідно до міжнародних стандартів фінансового обліку. За відправну точку беруть фінансовий результат до оподаткування, підлягає відповідним коригуванням, які або збільшують, або зменшують цю суму. Згідно Податкового кодексу встановлено найважливіший коригувальний показник – це нарахований страховиком податок на дохід за ставкою 3%, який визначений як різниця, яка зменшує фінансовий результат до оподаткування такого страховика [7].

Також доцільно згадати про ще одну дуже важливу правову норму (пп. 134.1.1 п. 134.1 ст. 134 ПКУ), згідно з якою платники податку на прибуток, у котрих річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), розрахований за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний (податковий) період не перевищує 20 млн. грн., можуть не коригувати фінансовий результат до оподаткування на усі встановлені різниці (крім від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років) [8]. Інше кажучи, невеликі страховики, які протягом останніх років скоротили сумарний обсяг діяльності до встановленого ліміту, можуть ігнорувати складний механізм коригувань оподаткованого прибутку на згадані різниці. Разом з тим, оскільки однією з податкових різниць, що скорочує фінансовий результат до оподаткування страхової організації, виступає нарахований податок на дохід за ставкою 3%, то за відсутності конкретних правових положень постає питання, чи будуть дозволяти фіскальні органи вирахування з оподаткованого прибутку такого податку з доходу у разі, коли мала страхова компанія скористається своїм правом не коригувати оподатковуваний прибуток на усі інші встановлені податкові різниці.

Рис. 1. Порядок оподаткування фінансових результатів господарської діяльності вітчизняних страховиків (згідно з редакцією ПКУ від 15.04.2017 р.) [2]

Раніше вже згадувалося, що, передусім, фінансовий результат до оподаткування (ФРДО) зменшується на суму нарахованого податку на дохід за ставкою 3%. Крім того, Податковим кодексом передбачено врахування при визначенні оподатковуваного прибутку трьох податкових різниць, пов'язаних зі страховими та іншими резервами. Щодо першої різниці до ФРДО, то додається сума коригування (зменшення) страхових резервів (технічних або математичних) відповідно до методики, яка визначається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику (пп. 141.1.3 ПКУ) та віднімається сума коригування (зменшення) страхових резервів (технічних або математичних), на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності (пп. 141.1.4 ПКУ). Друга різниця до ФРДО розраховується таким чином, а саме: додається сума витрат на формування страхових резервів (технічних або математичних) відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності (пп. 141.1.3 ПКУ) та віднімається сума страхового резерву (технічного або математичного) сформованого в розмірі та порядку, передбачених Методикою (пп. 141.1.4 ПКУ). Щодо третьої, то здійснюється коригування у зв'язку зі створенням і використанням страховиками інших резервів (забезпечень) за загальними правилами для забезпечень, які повинні застосовувати усі без винятку платники податку на прибуток (п. 139.1 ст. 139 ПКУ) [8].

Розглянемо податкові надходження до Зведеного бюджету держави податку на прибуток страхових організацій, включаючи філіали аналогічних організацій, розташованих на території України (рис. 2).

Протягом останніх років обсяги надходжень від податку на прибуток страхових організацій є достатньо нерівномірними. Так, у 2015 р. (після запровадження згаданих вище змін в оподаткуванні) на фоні незначного зниження загальних обсягів сплаченого до бюджету податку на прибуток сума його надходжень від страхових компаній порівняно з попереднім роком зросла на 20,1%. За результатами 2017 року надійшло 930.77 млн. грн. податку на прибуток, що на 11,5% менше, ніж аналогічні надходження 2016 року. Наразі є проблема в тому, що нинішнє законодавство має велике податкове навантаження на страховальників. Доходи страхових компаній зменшились, що призвело до невчасної сплати податків окремими компаніями, а інші взагалі не могли сплатити та оголошували себе банкрутами або ж були змушені йти в тінь. Ось чому в останні два роки можемо спостерігати спад у сфері страхування.

Розглянемо частку податку на прибуток страхових організацій у загальному обсязі надходження податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету протягом 2014-2018 рр.

У 2015 році частка податку на прибуток страхових організацій склала 2,19% та є найбільшою протягом аналізованого періоду. Крім того, слід звернути увагу на те, що починаючи з 2015 року обсяги надходжень податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету держави мають позитивну тенденцію, що свідчить про збільшення виробництва в країні та зменшення частки «тіньового» сектору економіки.

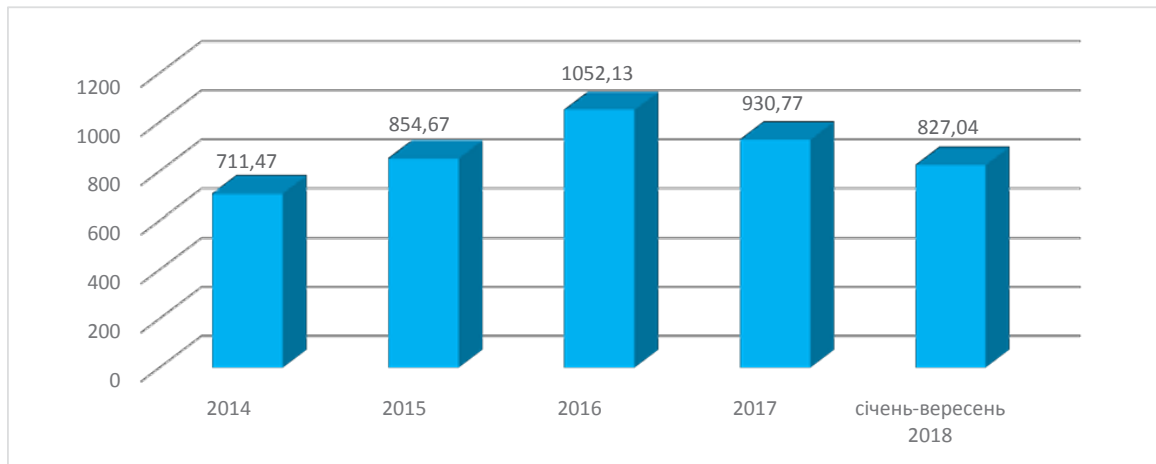

Рис. 2. Динаміка податкових надходжень з податку на прибуток страхових організацій до Зведеного бюджету України протягом 2014-2018 рр. млн. грн. [5]

Щодо частки податку на прибуток страхових організацій починаючи з 2015 року, то вона зменшується з кожним роком і у 2017 році становила лише 1,27%. Оскільки сьогодні страховий бізнес малорентабельний, то в цих умовах частина страхових компаній затримує виплати, а інша частина страховиків йде з ринку, не маючи можливості виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Оподаткування сфери страхових послуг має багато недоліків і проблем. Альтернативний податок на страхові премії, загальний податок на прибутки від іншої діяльності спонукає страхових організацій до застосування схем ухилення від сплати, тобто призводить до порушень податкового законодавства. Удосконалення механізму оподаткування підприємств у тому числі й страхових компаній повинно здійснюватися на державному рівні, тобто шляхом прийняття відповідних законів. Треба не тільки покращувати кількісно-технічні аспекти податків та зборів (знижувати ставки, розширювати податкову базу та ін.), а й модифікувати обліково-інформаційні аспекти, тобто вдосконалювати податкову звітність, максимально наближувати податковий та бухгалтерський облік, впроваджувати системи комп'ютеризовані програми сплати податків та зборів.

Можна виділити два найпроблемніших елементи оподаткування страхової діяльності, що відкривають безпосередні можливості для податкового планування і відтак потребують вирішення. По-перше, це норма, яка дозволяє страховим компаніям списувати обсяги перестрахових виплат, а, по-друге, власне рівень ставки податку та база, до якої вона застосовується. Усунути ці схеми можна

двома способами – перевірши страхові компанії на загальну систему оподаткування або в межах існуючої системи, усунути можливість зменшення об'єкта оподаткування на перестраховання [1].

Для побудови ефективної системи оподаткування страхових компаній необхідним є запровадження єдиної ставки оподаткування, а також передбачення перехідного періоду як мінімум на два роки. Але підхід до питання оподаткування страхової діяльності повинен бути збалансованим, бо зростання ставки оподаткування може призвести до подорожчання страхових послуг та невиправданого збільшення собівартості страхового полісу.

Додати до чинної нормативно-правової бази такі правки, щодо справляння податку на дохід і податку на прибуток страховиків в Україні:

- встановлення переліку та затвердження науково обґрунтованої методики обчислення різних типів страхових резервів, що враховуються при визначенні оподаткованого прибутку;
- врахування при визначенні оподаткованого доходу сум «вхідних» (отриманих) і «вихідних» (переданих) страхових платежів (внесків, премій) за перестраховальними операціями;
- поступова відмова від зайвих страхових резервів при збереженні їхнього необхідного мінімуму з урахуванням можливості адаптації до вітчизняних реалій зарубіжного досвіду обчислення сум відрахувань на формування таких резервів;
- чітке та зрозуміле визначення переліку витрат, які враховуються при розрахунку фінансового результату страховика до оподаткування;
- детального та зрозумілого прописування у вітчизняному Податковому кодексі сукупності

Таблиця 2

Частка податку на прибуток страхових організацій у загальному обсязі надходження податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету України протягом 2014-2018 (січень-вересень) рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018 (січень-вересень)
Всього податку на прибуток, млн. грн.	40201,49	39053,17	60223,23	73396,80	81583,51
Податок на прибуток страхових організацій, млн. грн.	711,47	854,67	1052,13	930,77	827,04
Частка податку на прибуток страхових організацій, %	1,77	2,19	1,75	1,27	1,01

правових норм щодо справляння податку на прибуток і податку на дохід зі страхових організацій, які спеціалізуються на страхуванні життя та довгостроковому пенсійному страхуванні, що дасть змогу сформувавши ефективний і транспарентний механізм податкового регулювання цього суспільно важливого виду страхування в Україні.

– стягнення податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Така система ставила би страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами

Також можна виділити і інші шляхи вдосконалення оподаткування страхових компаній в Україні:

– формування державних гарантій шляхом створення під егідою державного регулятора централізованих компенсаційних фондів для здійснення страхових виплат за зобов'язаннями компаній, які збанкрутілі;

– інформатизація населення та підприємницького сектору, популяризація страхування, підвищення рівня страхової культури громадян, своєчасне оподаткування операцій зі страхування;

– невиконання або затримка виплат повинна каратися найсерйознішим чином;

– державний страховий нагляд за сплатою податків страховими компаніями;

– модифікувати обліково-інформаційні аспекти (вдосконалити податкову звітність, впровадити системи комп'ютеризовані програми сплати податків та зборів);

– запровадити преференційний режим оподаткування прибутку малих страхових організа-

цій шляхом встановлення прогресивної шкали податкових ставок залежно від вартісних показників масштабів страхової діяльності, а також надання їм можливості одержання спеціального податкового кредиту.

Висновки і пропозиції. Отже, за результатами проведеного дослідження сучасного стану оподаткування діяльності страхових компаній в Україні виявлено ряд неточностей та дискусійних моментів в чинній нормативній базі. У зв'язку з чим запропоновано узгодити норми чинної нормативної бази в частині операцій з перестраховання та привести об'єкти та ставки оподаткування податком на прибуток до єдиних стандартів для всіх страховиків. Для визначення напрямів подальшого зростання страхового ринку України важливо вирішити на основі комплексних розрахунків, яка система оподаткування буде сприяти позитивній та успішній роботі страхового ринку. Таким чином, з огляду на те, що оподаткування виступає одним з основних факторів, що регулюють попит і пропозицію на страховому ринку, необхідно створити ефективний податковий механізм в сфері страхування, що сприяє не тільки поповненню доходів бюджету, а й розвитку попиту на страхові послуги і в цілому страхового ринку.

Перспективи подальших досліджень полягають, зокрема, у вивченні за-рубіжного досвіду оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків та можливість його застосування в Україні з урахуванням національних особливостей і реалій з метою удосконалення податкового режиму для національного сектору страхового бізнесу.

Список літератури:

1. Жукова А.К. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні, 2017. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2791/1/Zhukova_Features_of_taxation.pdf
2. Квасовський О.Р. Сучасні трансформації та проблемні аспекти оподаткування фінансових результатів діяльності страховиків в Україні. *Світ фінансів*. 2017. № 3(52). URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1008>
3. Лист ДФС України від 04.05.2016 № 15699/7/99-99-15-02-02-17 «Про оподаткування операцій за договорами перестраховання». URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/listi-dps/68048.html>
4. Макаркина Н. Особливості оподаткування у сфері страхування. *Вісник. Офіційно про податки*. 2016. № 30. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/90010092>
5. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
7. Страховая деятельность: особенности налогообложения. *Вісник. Офіційно про податки*. 2015. № 36. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/8862>
8. Черв'як С.В. Оподаткування страховиків: податкові різниці (частина 2). 2015. URL: <http://www.gravis-audit.com.ua/opodatkovannya-strahovikiv-podatkovi-riznici-chastina-2>

References:

1. Zhukova A.K. (2017). Osoblyvosti opodatkovannia strakhovykh kompanii v Ukraini [Features of taxation of insurance companies in Ukraine]. Available at: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2791/1/Zhukova_Features_of_taxation.pdf
2. Kvasovskiy O.R. (2017). Suchasni transformatsii ta problemni aspekty opodatkovannia finansovykh rezultativ diialnosti strakhovykh kompanii v Ukraini [Modern transformations and problem aspects of taxation of financial results of insurers activity in Ukraine]. *Svit finansiv*. 2017, vol. 52, no. 3. Available at: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1008>
3. Lyst DFS Ukrainy vid 04.05.2016 # 15699/7/99-99-15-02-02-17 "Pro opodatkovannia operatsii za dohovoramy perestrakhuvannia". Available at: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/listi-dps/68048.html>
4. Makarkina N. (2016). Osoblyvosti opodatkovannia u sferi strakhuvannia [Features of taxation in the insurance field]. *Visnik. Ofitsiyno pro podatky*, no. 30. Available at: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/90010092>
5. State Treasury Service of Ukraine. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. Available at: <http://www.treasury.gov.ua>
6. Podatkovi kodeksi Ukrainy (02.12.2010) # 2755-VI vid 02.12.2010 r. zi zminamy ta dopovnenniamy. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua>
7. State Fiscal Service of Ukraine (2015). Strakhovaia deiatelnost: osobennosti nalohooblozheniya [Insurance activities: tax features]. *Visnik. Ofitsiyno pro podatky*, no. 36. Available at: <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/8862>
8. Chervyak S.V. (2015). Opodatkovannia strakhovykh kompanii: podatkovyi riznytsi (chastyna 2) [Taxation of insurers: tax differences (part 2)]. Available at: <http://www.gravis-audit.com.ua/opodatkovannya-strahovikiv-podatkovi-riznici-chastina-2>